

Методичні рекомендації для підготовки та участі в семінарських заняттях з дисципліни «Логіка» для студентів денної форми навчання для всіх спеціальностей і розраховані на освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра, спеціаліста. Для студентів усіх спеціальностей./ *Нормативно-методичне забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Навч. метод. посібник МОН/В.О. Салов, О.І. Додатко, Т.В. Журавльова.*

Курс «Логіка» має мету навчити студентів правильно, з точки зору логіки, будувати свої думки, критично ставитися до своїх міркувань, стежити за логічною правильністю мислення інших людей, виявляти й кваліфікувати порушення законів і правил логіки. Усе сказане допоможе студентам у навчанні й у майбутній професійній і громадській діяльності. Курс спрямований на практичне оволодіння формами логічного мислення. Наголос робиться на розв'язанні логічних задач, тренуванні логічних здібностей. Знання теорії розцінюється як необхідна умова для здійснення практичних завдань.

Для оволодіння курсом «Логіка» необхідна активна пізнавальна позиція й тому загальні методичні рекомендації зводяться до таких простих правил:

- 1. Відвідування запланованих занять - обов'язкове.**
- 2. Запізнення на заняття - неприпустимі.**
- 3. Усі домашні завдання виконувати самостійно і вчасно.**
- 4. Під час занять не займатися сторонніми речами.**
- 5. Старатися випереджати думкою розповідь викладача.**
- 6. Якщо щось, навіть якась мала деталь, із якої-небудь причини незрозуміле, відразу ж давати знати про це викладачеві.**
- 7. Матеріал, який Ви зрозуміли, треба вивчити. Треба знати напам'ять термінологію, визначення основних понять, правила й інші основні положення. Це забезпечить успішне засвоєння наступного матеріалу.**

Практичні навички з логіки виробляються й відточуються на семінарських заняттях.

Семінар є ефективною формою навчання, яку практикували ще в давньогрецьких гімназіях та давньоримських школах. У XVII ст. він приживається на старших курсах університетів.

Семінар - організаційна форма навчання, яка передбачає обговорення проблем, що стосуються раніше прочитаної лекції чи розділу курсу.

Особливість семінару полягає у тому, що основним видом діяльності є самостійне вивчення студентами проблем, підготовка рефератів, повідомлення суті проблеми на занятті та відповідний аналіз, виступ з доповідями, рецензування, доповнення повідомленого, обговорення наукових та учбових питань під керівництвом викладача.

Семінари не дублюють лекції, а є їх логічним продовженням, оскільки поглиблюють знання студентів із принципів положень учбового предмету, розвивають творчу самостійність, цікавість до науки та наукових досліджень, допомагають поєднати науково-теоретичні положення з практикою життя.

На семінарських заняттях студенти оволодівають науковим апаратом, здобувають навички оформлення наукових праць, уміння усного та письмового викладу матеріалу, а також публічного захисту тих наукових положень та висновків, які ними висуваються.

Семінарські заняття поділяють на:

I. Підготовчі (просемінарські) - це перехідна від уроку форма організації пізнавальної діяльності учнів через практичні й лабораторні заняття, в структурі яких є окремі компоненти семінарської роботи, до вищої форми - власне семінарів. Головне завдання просемінарів – ознайомити студентів із специфікою самостійної роботи у вищій школі, з довідниками та іншими джерелами інформації, як і методикою роботи з ними.

На старших курсах проводяться *спецсемінари*, які вирішують більш складні завдання. Основна увага на них приділяється виробленню у студентів навичок професійної діяльності, дослідницького підходу до матеріалу, що вивчається, вмінню оперувати теоретичними положеннями і фактами, аналізувати та узагальнювати наукову інформацію.

II. Власне семінарське заняття. Видів власне семінарських занять є декілька: розгорнута бесіда; доповідь (повідомлення) - обговорення доповідей і творчих робіт, диспут.

1. Семінар-розгорнута бесіда. На цьому семінарі тему ділять на невеликі за обсягом, але органічно пов'язані між собою питання, які формулюють як пізнавальні, проблемні завдання. Виконання одного такого завдання є підставою для виконання наступного. Це дає змогу залучити до обговорення питань семінару максимум студентів. Добре, коли викладач заохочує слухачів виступати з уточненнями і доповненнями. Цей вид семінару не передбачає підготовки письмових доповідей чи рефератів.

Семінар-розгорнута бесіда, як правило, має таку структуру: організація групи - вступне слово викладача - власне бесіда - підведення підсумків заняття.

2. Семінар-повідь (повідомлення). Такий вид семінару потребує ґрунтовнішої підготовки, використання кількох джерел інформації. На семінарі доповідач послідовно викладає свої думки, аргументує їх вагомими фактами, ілюструє переконливими прикладами. Решта учнів, студентів уважно його слухають, щоби бути готовими до доповнень, підтверджуючи чи спростовуючи викладене. Цей вид семінару має великі педагогічні можливості, але для їх реалізації потрібна достатня активність студентів.

Доповідь та повідомлення мають три частини: **вступ, основний зміст, висновки**. Кожна з них відіграє окрему роль, а у цілому вони мають забезпечити цілісність розкриття теми виступу. Якість виступу значною мірою залежить від чіткості його побудови, здатності довести висунуті твердження та від аргументації висновків.

а) Вступ – у вступі аргументується вибір даної теми, міра її актуальності. Виступаючий коротко повідомляє про здійснену роботу – об'єм використаної літератури, методи узагальнення опрацьованої інформації (аналіз витоків та генези проблеми, порівняльний аналіз, аналіз динаміки змін етапів творчості досліджуваних мислителів, аналіз взаємних впливів окремих вчень).

Така інформація дозволяє слухачам більш детально зорієнтуватися щодо предмету обговорення, налаштуватися на сприйняття думок доповідача, виявити певний інтерес до доповідача, особливо, якщо він використовує об'ємний матеріал, який торкається суттєвих питань сьогодення.

б) Головна частина виступу містить у собі висхідні теоретичні положення та факти, розкриває зміст та методи проведених досліджень, дає аналіз отриманих результатів, узагальнює їх. Важливо, щоби все це відповідало темі виступу, викладалося чітко, послідовно, з розкриттям причинно-наслідкових зв'язків явищ, які розглядаються.

в) Заключна частина виступу повинна підводити підсумок сказаному і вмещувати узагальнення та висновки. Якщо, на думку того, хто виступає, поставлена проблема потребує подальшого опрацювання, то необхідно підкреслити що саме не допрацьовано й у якому напрямку треба працювати далі.

До *семінару-повіді* за змістом і методикою близький семінар, на якому *обговорюють реферати і творчі письмові роботи*. Для цього необхідно подбати про взаємо рецензування письмових робіт, ознайомитися з роботами і рецензіями на них, відібрати кращі для обговорення на заняттях.

3. Семінар-диспут. Правильна його організація захоплює студентів, пробуджує інтерес до предмета, сприяє глибокому засвоєнню навчальної інформації, виховує принциповість, розвиває логічне мислення і мовленеву діяльність.

Для семінару-диспуту слід чітко і конкретно сформулювати тему і залучити до роботи всю групу. Перелік його питань має містити явні та приховані суперечності. Це спонукає думати, сперечатися, доводити свою точку зору. Керуючи диспутом, викладач повинен виявляти тактовність, коректність, уважність.

За своєю структурою семінар-диспут містить: **вступне слово, власне дискусію і підбиття підсумків**.

III. Семінар-конференція. Він є найскладнішим видом семінару. Викладач наперед визначає тему, мету і завдання семінару, формулює основні та додаткові запитання, розподіляє їх між студентами з урахуванням індивідуальних можливостей, добирає літературу, проводить групові й індивідуальні консультації.

Під час заняття студенти виступають із доповідями та повідомленнями, інші доповнюють їх виступи, ставлять запитання, беруть участь у дискусії. Викладач спрямовує обговорення доповідей, ставить проблемні запитання, щоб викликати обмін думками, дискусію. Нерідко всі студенти готують усі питання і виступають з повідомленнями за бажанням або за викликом. Викладач заохочує їх до пошуку додаткових матеріалів з теми, дослідницької роботи.

Семинар-конференцію проводять після вивчення певного розділу програми, використовуючи під час підготовки до нього тривалі спостереження, результати дослідів, додаткову літературу та ін. Доцільно також запрошувати на такі заняття фахівців з проблеми, що обговорюється.

Значення семінару полягає в тому, щоби дати змогу студентові відчутти смак самостійного пошуку знань, глибше пізнати і розвинути власні можливості, виховувати в них здатність до полеміки.

Теми семінарів та окремих виступів на них розробляються кафедрами, а студентам надається право їх вибирати. Якщо ж хтось із студентів самостійно працює над якоюсь науковою проблемою, тоді він може запропонувати свою власну тему. Теми семінарів мають закріплюватися за студентами від початку семестру. Їх вибір для студента має важливе значення, оскільки визначає іноді характер майбутньої наукової роботи.

Тема для виступу на семінарі має бути цікавою для доповідача, бути новою та проблематичною, а також містити у собі перспективи подальшої роботи над нею. Лише за таких умов опрацювання вибраної теми може принести задоволення, розвинути творчу активність і дати позитивний результат як в учбовій діяльності, так і в наукових пошуках.

Підготовка до семінарських занять.

Підготовка до семінарських занять, порівняно до інших практичних занять, є більш складною. Що, перш за все, пов'язано з необхідністю самостійного вибору та опрацювання літератури, її аналізом, міркуванням над структурою виступу на семінарі.

Для виступу з *повідомленням, доповіддю, рефератом* необхідно скласти *план, тези чи текст виступу*. Тому доцільно починати підготовку до семінару відразу після отримання теми виступу. При цьому характер підготовки залежить від учбової дисципліни, виду семінару та від того, в якій ролі виступатиме студент на семінарі: доповідачем чи лише учасником обговорення, виступатиме з повідомленням чи рефератом за матеріалами своєї курсової чи дипломної роботи.

Коли ж участь в семінарі зводиться до обговорення питань, висунутих керівником семінару (напр. на просемінарах) чи коли необхідно обговорювати доповіді (повідомлення), реферати інших студентів, тоді підготовка зводиться до опрацювання літературних джерел, осмислення тих питань, які треба буде обговорювати.

Більш складною є підготовка до виступу на семінарах з *повідомленням чи доповіддю*. Повідомлення роблять з якогось одного питання з ціллю його розкриття чи як постановку питання.

Доповідь же присвячується певній темі. Вона може бути складена як огляд опрацьованої літератури за результатами конкретного наукового дослідження.

Підготовка до доповіді:

- уточнення та осмислення теми;
- формулювання цілі виступу;
- визначення основних питань для доповіді;
- підбір фактичного матеріалу (теоретичних положень, прикладів з практики та інше);
- вибір необхідного матеріалу та його аналіз;
- опрацювання плану виступу;
- написання повного тексту виступу чи тез, в окремих випадках – розгорнутого плану.

Слід пам'ятати, що немає потреби перенасичувати доповідь чи повідомлення фактами, цифрами, непроаналізованим, неузгальненим, бездоказовим матеріалом – це знижує його цінність та приховує сенс матеріалу.

Підготовка до виступу на семінарі вимагає опрацювання певної літератури, що має супроводжуватися записами. Серед них найбільш поширеними є **план та конспект**.

1. План літературного джерела може бути *загальним і тематичним*. У загальному **плані** дається послідовний перелік питань, які у ньому висвітлюються; **тематичний план** – це перелік тем та питань, яким присвячено це джерело. Робота над планами вимагає вдумливого ставлення до тексту, уточнює і робить більш повним уявлення про структуру та зміст даного твору чи документу, сприяє більш глибокому засвоєнню смислу джерела.

Конспектування – ефективна форма запису, так як є стислим викладом основного змісту прочитаного. Існує три способи конспектування:

- **текстуальний** – викладення змісту словами автора, себто дослівне виписування цитат із тексту, що вивчається;
- **вільний** – короткий виклад прочитаного своїми словами;
- **комбінований** – вміщує у собі перший та другий способи. І є найбільш раціональним. Його складання вимагає поглибленого, вдумливого читання, творчого підходу до викладення змісту прочитаного, щоби вибрати необхідні цитати, а інший текст викласти своїми словами, висловивши його точний зміст у більш стислій формі.

2. Іноді студент працює одночасно над декількома джерелами з однієї й тієї ж теми. У такому випадку практикується **зведений конспект** кількох творів, що пов'язані загальною проблемою (тематичний конспект). Для складання такого конспекту рекомендується спочатку прочитати всі необхідні джерела, складаючи план кожного з них, а вже потім скласти загальний план усіх джерел. В основу

покладається те джерело, в якому дана тема висвітлена найбільш повно. У процесі конспектування основного твору в необхідних місцях вписуються цитати чи коротко, своїми словами, викладаються положення, аргументи, висновки та факти з інших джерел (у конспекті вони повинні називатися).

3. У роботі над книгою можуть виникати власні думки, узагальнення, доповнення, питання, які необхідно включати в конспект з поміткою про належність їх автору даного конспекту. Конспектування літератури є лише підготовчим етапом для складання плану і тексту виступу. В окремих випадках конспект може використовуватися під час доповіді чи повідомлення на семінарі.

4. Удадо складений план і текст є необхідною, але недостатньою умовою успішного виступу на семінарі. Успіх визначається не лише важливістю та актуальністю теми, підбором теоретичного та практичного матеріалу, але і тим, як це звучить у усному виступі, оскільки невідривне читання погано сприймається на слух. Значно цікавіше слухати вільний виклад матеріалу в руслі підготовленого тексту. Тому необхідно намагатися розкривати основний зміст виступу вільною мовою, використовуючи записи лише для цитування та формулювання висновків. Сама мова має бути чіткою, послідовною, граматично правильною.

Критерії оцінки участі в семінарських заняттях.

Подаються критерії оцінювання у вигляді умов, виконання яких забезпечує максимальну оцінку.

Приклад.

Максимальна оцінка проставляється за умови:

- коректного і вичерпного обґрунтування запропонованих для розгляду проблемних ситуацій;
- вичерпного теоретичного обґрунтування та ілюстрація відповідей прикладами;
- прояву під час обговорень доповідей та повідомлень глибоких пізнань теоретичного матеріалу певної дисципліни, використання положень інших дисциплін;
- вичерпного обґрунтування тез і пропозицій, що сформульовані у відповідях на поставлені питання, чітка логіка міркувань;
- вичерпної аргументації та її відповідності точці зору, що відстоюється;
- коректного використання фактичного матеріалу при відповідях на поставлені питання;
- вільного володіння понятійним апаратом певної галузі знань, точне використання спеціальних термінів та їх визначень;
- самостійності при вирішенні поставлених завдань, відповідях на запитання;
- ініціативи в обговоренні проблем, доповідей та зауважень;
- чіткості побудови доповіді, доказовості висловлюваних тверджень, аргументації висновків.

Крім сказаного, на семінарах з логіки розв'язуються логічні задачі, відбувається робота з текстами, проводиться перевірка їх на логічну правильність з обов'язковим обґрунтуванням своїх висновків, для чого, власне й необхідно знати теоретичні питання з логіки.